

Sanat Eğitiminde, Öğrenci Çalışmalarının Sosyo-Ekonomik ve Cinsiyet Değişkenlerine Bağlı Göstergebilimsel Analizi¹

Semiotic Analysis Of Student Works In Art Education Based On Socio-Economic And Gender Variables

Esra YAVUZ²

Serdar TUNA³

Öz

Bu araştırmanın amacı, göstergebilim analiz yöntemi kullanarak öğrenci uygulamalarının sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyet değişkenine bağlı olarak ne tür özellikleri barındırdığını belirlemektir. Araştırma, karma araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş olup 2022-2023 öğretim yılında Ankara'daki Halide Edip Adıvar Ortaokulunda ve Polis Amca Ortaokulunda öğrenim gören 36 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, resim uygulaması, yarı-yapılandırılmış görüşme ve araştırmacı tarafından hazırlanan anket ile toplanmıştır. Öğrenciler “doğa” ve “yol” temalarında iki çalışma gerçekleştirmiştir. Verilerin analizi, Peirce’ın “görüntüsel gösterge, belirti, simge”, Barthes’ın “düz anlam ve yan anlam” ve Saussure’ün “gösterge, gösteren, gösterilen” şemaları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, yol temalı çalışmalarda alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler genellikle görüntüsel gösterge ve belirti kullanırken, üst sosyo-ekonomik düzeydekiler ise daha çok simge kullanmıştır. Ayrıca, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin daha fazla düz anlam, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ise yan anlam kullandığı; cinsiyet değişkenine göre ise öğrencilerin birbirine yakın oranda gösterge türleri kullandığı görülmüştür. Doğa temalı çalışmalarda ise, her iki sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler birbirlerine yakın gösterge türleri, düz anlam ve yan anlam kullanmıştır. Öğrenci çalışmalarının “gösterge, gösteren, gösterilen” şemasına göre analizlerde ise sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet değişkenine bağlı farklılıklar gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Sanatlar, Gösterge, Göstergebilim, Sanat Eğitimi

Abstract

The purpose of this research is to determine the characteristics of student works according to socio-economic level and gender variable by using the semiotic analysis method. This research was carried out with mixed research method. The study group of the research consists of 36 students studying at Halide Edip Adıvar Secondary School and Polis Amca Secondary School in Ankara in the 2022-2023 academic year. The data of the research were collected through painting application, semi-structured interview. Also, a questionnaire, created by the researcher, was answered by the students individually. The students carried out two painting works on “nature” and “road” topics. To analyze the data, Peirce’s “image sign, symptom, symbol” scheme, Barthes’ “denotation and connotation” scheme and Saussure’s “sign, signifier, signified” scheme were used. As a result, in works on the road theme, it has been determined that students at lower socio-economic levels use more visual indicators and symptoms, while students at higher socio-economic levels use more symbols. On the other hand, students at lower socio-economic levels use more denotations, while students at higher socio-economic levels use more connotations. According to the gender variable, it was determined that students used types of indicators almost equally. As a matter of fact, in works conducted on nature theme, it has been concluded that students at lower and upper socio-economic levels use similar indicators, denotations and connotations. In the analysis of student works according to the “sign, signifier, signified” scheme, it was understood that they differ according to socio-economic level and gender variables.

Keywords: Visual Arts, Sign, Semiotic, Art Education

- 1 Bu çalışma Esra Yavuz tarafından yazılan “Görsel sanatlar dersi kapsamında öğrenci uygulamalarının göstergebilimsel analizi” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 2 Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü yavuz-esra@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0081-1367>, <https://ror.org/05mskc574>
- 3 Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, stuna@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7926-7706>, <https://ror.org/04xx0dc21>

Makale Türü/ Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/ Received Date: 20.08.2024 – Kabul Tarihi/Accepted Date: 05.11.2024

Atıf İçin/ For Cite: YAVUZ E. ve TUNA S., “Sanat Eğitiminde, Öğrenci Çalışmalarının Sosyo-Ekonomik ve Cinsiyet Değişkenlerine Bağlı Göstergebilimsel Analizi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2025;24(1):351-372

<https://doi.org/10.17755/esosder.1535948>

License: CC BY-NC 4.0

Etik Kurul İzni/ Ethics Document: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin 06.02.2022 tarihli toplantı, 2022/07 nolu toplantı, GO 2022/810 nolu karar ile bu araştırma etik açıdan uygun görülmüştür.

1.Giriş

İnsanoğlu, diğer canlı türleriyle karşılaştırıldığında, henüz tam gelişmemiş bir bedenle dünyaya gelir. Bu nedenle, insan doğduktan sonra, çevre koşullarına uyum sağlamak için anne ve babanın sürekli bakımına muhtaçtır. Biyolojik evrim sürecinde insanoğlu, bebeğinin ve kendisinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çevresiyle etkileşimde bulunmak zorundaydı. Harari'nin belirttiği gibi, "Bir çocuk büyütmek ailenin diğer üyelerinden ve komşulardan sürekli yardım almayı gerektirir, bu yüzden bir insanı büyütmek için bütün kabileye ihtiyaç vardır. Evrim bu nedenle, güçlü sosyal bağlar kurabilenleri desteklemiştir" (Harari, 2015, s.23).

Bilim insanları, çevrenin ve insan bedeninin karşılaştığı zorlu fiziksel koşullara rağmen insan türünün hayatta kalma başarısını "*etkileşim*" kavramıyla açıklar. Kültür tarihçileri, insanın hayatta kalma ve varlığını sürdürme konusundaki başarısını, kültürel bir varlık olmasına, deneyimleyerek öğrendiklerini muhafaza edip yeni nesillere aktarma yeteneğine ve iletişim becerisine dayandırır (Güvenç, 2019, s.10). Etkileşim yoluyla kültür üretebilen tek canlı türü insandır. İnsan, biyolojik adaptasyon yerine, kültürüyle dünyaya egemen olmuş; varlığını kültürü aracılığıyla sürdürmüştür (Güvenç, 2019, s.10). Kültür üretimi, insanlık tarihiyle paralel bir geçmişe sahip olduğundan, tarihsel gelişmelerin anlaşılmasına olanak sağlar. Kültür sayesinde insanlık; topluluklar oluşturmuş, şehirler inşa etmiş, iletişim için dili geliştirmiş ve devletler kurarak yasal sistemler oluşturmuştur. İnsanlık tarihinin bu kadar hızlı gelişmesinin en önemli nedeni belki de dildir. İnsanlar arasındaki etkileşim geliştikçe dilin anlam evreni de sürekli genişlemekte ve gelişmektedir.

Dilin insan yaşamı açısından hayati önemi göz önüne alındığında, göstergebilim kuramının da bu bağlamda ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta bir dilbilim çözümlemesi olarak kurulan göstergebilim kuramının öncüleri; İsviçreli dilbilimci F. de Saussure ve göstergebilimin bağımsız bir bilim dalına dönüşmesine öncülük eden ABD'li felsefeci, mantıkçı ve matematikçi Ch. S. Peirce'tir. Saussure, göstergebilim ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Dil kavramlar belirten bir göstergeler dizgesidir; bu özelliğiyle de yazıyla, sağır-dilsiz alfabetiyle, simgesel törenlerle, incelik belirten davranış biçimleriyle, askerlerin kullandıkları işaretlerle, vb. karşılaştırılabilir. Yalnız dil bu göstergelerin en önemlisidir.

Demek ki göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim tasarlanabilir; bu bilim toplumsal ruhbilim, dolayısıyla da genel ruhbilimin bir bölümünü oluşturacaktır; biz bu bilimi *göstergebilim* olarak adlandıracağız. Göstergebilim bize göstergelerin ne gibi özellikler içerdiğini, hangi yasalara bağlı olduğunu öğretecektir. Henüz böyle bir bilim var olmadığından, nasıl bir şey olacağını söyleyemeyiz ama kurulması gereklidir, yeri önceden belirlenmiştir. Dilbilim, bu genel bilimin bir bölümünden başka bir şey değildir; göstergebilimin bulacağı yasalar dilbilime de uygulanabilecek ve dilbilim, böylece, insanla ilgili olgular bütünü içinde iyice belirlenmiş bir alana bağlanmış olacaktır" (Saussure, 1985 s.18-19).

Saussure, gelecekte bir göstergebilim kuramının oluşturulması gerektiğini ve dilbilimin bu kuram içinde ele alınacağını öngörmüştür. Saussure ve Barthes, en önemli gösterge dizgesinin dil göstergesi olduğunu savunurlar. "Bütün göstergelerin bağıntılarının dil sayesinde ortaya çıkarılması dili, göstergelerin en önemlisi yapmaktadır. Kuşkusuz nesnelere, görüntüleri, davranışları anlam taşıyabilirler ve bunu çok sık olarak yaparlar ama hiçbir zaman bağımsız bir biçimde olamaz bu; her gösterge dizgesi dille karışır" (Barthes, 2021, s.28). Bütün görüntüsel dizgeler dil ile bağıntılıdır. "Sözgelimi görsel töz, kendini dilsel bir bildiriyle destekleyerek

anlamlarını pekiştirir; öyle ki, görüntüsel bildirinin hiç değilse bir kısmı, dil dizgesiyle yapısal bir yineleme ya da yerini alma bağıntısı içindedir” (Barthes, 2021, s.28).

Sanat eyleminin kültürel bir olgu olması sebebiyle sanat ve dil arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtmek mümkündür. Dolayısıyla sanat ve dil arasındaki ilişkinin göstergebilim kuramı çerçevesinde incelenmesi önemlidir. Göstergebilim, toplumdaki kültürel kodların dil ile bağıntısını çözümlenmeye odaklanır ve toplum içinde inşa edilmiş anlam kodlarını sistematik bir bilimsel yöntemle betimlemeye ve yapılandırmaya çalışır. Toplumun temel birimi birey olduğundan, bireyin anlam kodlarının analizi, toplumun anlam evreninin de anlaşılmasını sağlar.

Yaşantıya dair duygu, düşünce ve izlenimlerinin dışavurumu, bireyin en temel gereksinimidir. Sanatın, bireyin bu ihtiyaçlarını karşılayan bir dil olduğunu ifade etmek mümkündür. Sanat eğitimi ise bireyin, düşünce ve izlenimlerini yaratıcı, eleştirel ve estetik bir bakış açısıyla yeniden yapılandırmasını sağlayan bir eğitim programları dizisidir. Sanat eğitiminde amaçlanan, ilk başta bir duygu ve zevk eğitime, güzel biçimlere duyarlılık kazandırmaya ve her türlü ifade biçiminde estetik yaşantılar yaratmaya yöneliktir (San, 2019).

Sanat eğitiminde öğrenci uygulamalarının geleneksel yöntemlerle incelenmesi öğrenci çalışmalarındaki düşünce, kavram ve biçimlere yüklenen anlamların göz ardı edilmesine neden olabilir. Oysa öğrenci uygulama ürünleri, yüzeysel düzenlemelerin ötesine geçer ve çeşitli anlam dizgeleri barındırır. Bu anlam dizgelerinin, göstergebilimsel analiz yöntemi ile belirlenmesi ve çözümlenmesi önem taşımaktadır. Göstergebilim kuramı, görece genç kabul edilebilecek bir bilim dalı (Rifat, 2019, s.7) olarak, görsel sanatlar dersinde uygulanması gereken bir yaklaşımdır. Ayrıca, öğrenci uygulama çalışmalarının göstergebilimsel yöntemle analiz edilmesi hem sanat eğitimi alanına hem de sanat eğitimcilerine katkı sunacağı öngörülmektedir.

2. Göstergebilimin Tanımlanması

Batı dillerinde kullanılan ve Türkçede *göstergebilim* olarak karşılık bulan *semiyotik* terimi, Yunancada *semeiotike* kelimesinden ve *semiyoloji* sözcüğü ise Yunanca *semeion* (gösterge) ve *logia* (“kuram”; “söz” anlamındaki *logos*’tan) kelimelerin birleşimiyle üretilmiştir (Rifat, 2019, s.27). Eski Yunancada *semeion* kelimesi genellikle tıp ve felsefe bağlamında *işaret* anlamında kullanılmıştır. Bu terim, Bergama’daki ünlü hastaneyi, Asklepion’u kurmuş olan Yunanlı hekim Hippokrates ve Yunanlı felsefeci Parmenides tarafından “kanıt”, “belirti” ve “semptom” anlamında kullanılan *tekmerion* ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır (Rifat, 2019, s.27).

Türkçe diline dilbilimdeki Fransızca *linguistique* kelimesi örnek alınarak üretilen göstergebilim (Fransızca *sémiotique* ya da *sémiologie*) kavramı ilk bakışta “göstergeleri inceleyen bilim dalı” ya da göstergelerin bilimsel incelenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Rifat, 2019, s.14). Ancak göstergebilim kavramı, kendini oluşturan “gösterge” ve “bilim” sözcüklerinden daha kapsamlı bir çalışma alanını oluşturur.

Herhangi bir kitap yayınlamamalarına rağmen göstergebilimin kurucuları arasında Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce kabul edilmektedir (Chandler, 2018, s.2). Saussure tasarladığı göstergebilim kuramını semiyoloji (*sémiologie*) kavramını kullanarak ortaya atar. “Semiyoloji” terimini ilk kez kullanması ise 1894 yılındaki bir el yazmasından kaynaklanmaktadır (Chandler, 2018, s.2). Öğrencilerin ders notlarını referans alarak derlenen kitabı, göstergebilim kuramının temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Saussure’ün, ölümünden sonra, öğrencileri tarafından derlenen ders notlarına dayanarak

1916'da yayımlanmış olan *Cours de linguistique générale* (Genel Dilbilim Dersleri) adlı kitabında, kendisinin göstergebilim hakkında tasavvur edebileceği beyanlarını içermektedir (Chandler, 2018, s.2). Saussure, bir dilbilimci olmasına rağmen, dilbilimi göstergebilimin bir parçası olarak görmüş ve göstergebilimi “göstergelerin toplum içerisindeki yaşamını inceleyen bir bilim” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Saussure, göstergebilimi toplumsal ruhbilimin, dolayısıyla genel ruhbilimin bir bölümü olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle, Saussure'ün göstergebilim kuramı, daha çok toplumsal bir yaklaşımı temel alır. Öte yandan Peirce, hem dilsel hem de dildışı göstergelerle ilgili bir kuram geliştirerek buna “semiotic” adını vermiştir (Rifat, 2019, s.30). Mantık temelli bir göstergebilim kuramının temellerini ortaya koyan Peirce, göstergebilimi “göstergelerin biçimsel öğretisi” olarak tanımlamış ve bunu mantığın bir başka adı olarak görmüştür (Rifat, 2019, s.30).

3. Saussure'ün Göstergebilim Modeli

Gösterge terimi, tanrıbilimden hekimliğe kadar geniş bir yelpazede kullanılan ve İncil'den sibernetiğe kadar zengin bir tarihsel geçmişe sahip olduğundan, anlamı belirsiz bir terim olarak kabul edilir (Barthes, 2021, s.44). Göstergebilim açısından *gösterge* kavramına ilk açıklık getiren Saussure'dür. Ona göre bir *gösteren* ve bir *gösterilenin* birleşiminden *gösterge* ortaya çıkar. Anlam karmaşasını önlemek adına Saussure, dilin *çift eklemlilik* yapısını ön plana çıkarmıştır. *Göstergeyi* oluşturan *gösteren* ve *gösterilen* terimlerine karar vermeden *kabuk* ve *öz*, *biçim* ve *düşünce*, *imge* ve *kavram* terimleri arasında duraksamıştır (Barthes, 2021, s.45). Saussure'e göre, *göstergeyi* oluşturan, *gösteren* ile *gösterilenin* çift eklemli yapı kapsamında olduğunu ve bunları ayırmanın imkânsız olduğunu savunur. Saussure bu bağlamda; “*Gösterge*, *gösterilen*, *gösteren*, birbirine karşıt olmakla beraber birbirini çağrıştıran isimlerle belirtilirse anlam belirsizliği de sona erecektir. Önerimiz: Bütünü belirtmek için *gösterge*, *kavram* yerine *gösterilen* ve *işitim imgesi* yerine ise *gösteren* terimleri benimsenmelidir” (Saussure, 1985, s.70). Burada ifade edilen işitim imgesi göstergenin anlatım düzlemine kavram ise içerik düzlemine işaret eder. “İşitim imgesi, salt fiziksel nitelikteki özdeksel ses değildir; sesin anlaksal izi ve duyularımız yoluyla bizde oluşan tasarımıdır” (Saussure, 1985, s.71). İşitim imgesi, “gerçeklik” düzlemini ifade etmez ancak gerçekliğin bir duyusal imgesini belirtir. Dilbilimde; genel anlamda, *işitim imgesinin*, özdeksel olarak tanımlanmasının sebebi de göstergenin *kavram* düzleminin daha soyut olmasından kaynaklanır.

Dilbilimde *gösterilenin* öz niteliği, özellikle “gerçeklik” düzlemine bağlı niteliği çeşitli tartışmaları meydana getirmiştir (Barthes, 2021, s.50). Ancak sonrasında *gösterilenin* nesne olmadığı, nesnenin duyusal bir tasarımı olduğu açıklamaları bu durumu açıklığa kavuşturmuştur. Saussure'da *gösterilenin* niteliği, göstergenin *kavram* düzlemini belirtir. Sözelimi ağaç sözcüğünün *gösterileni*, ağacın somut gerçekliğini belirtmez, ağacın duyusal tasarımı ya da zihinsel imgesini tasavvur eder. Bu bağlamda, gerçeklik algısını eleştirel bir bağlamda *gösteren* Borges'ın ünlü haritacılar öyküsünde; bir kral, haritacılarından bire bir ölçüde bir harita oluşturmalarını ister. Ancak tam bir haritanın çıkarılması, haritanın coğrafi alanın büyüklüğünde yapılmasıyla mümkündür. Bu nedenle bu haritanın bire bir ölçüde *gösterge* olması için gerçeklikten ödün vermesi gerekmektedir (Akerson, 2019, s.103).

Gösterilen düzleminin zihinsel bir tasarım olmasından kaynaklı olarak anlamsal açıdan tek boyutlu değildir. “*Gösterilen*, *göstergeyi* kullananın bundan anladığı “şey”dir” (Barthes, 2021, s.50). Dolayısıyla *gösterilen*, *göstergeyi* kullanan için farklı anlam katmanları üretir. Sözelimi, her izleyicinin bir görselden çıkardığı anlam farklıdır. Çünkü *gösterge* kullanıcılarının kendine ait kültürel yapıları ve toplumsal normları vardır. Bu nedenle kişilerin *gösterilenleri*

anlamlandırma ilişkileri de farklılık gösterir. Fiske bu durumu şu şekilde özetler: Öküzlülük ilgili zihinsel kavramın bir Hindistanlı çiftçininkinden oldukça farklı olması gerekir. Hintlilerin öküz hayvanı için kullandıkları kelimenin Hinduca okunuşunun (gösteren) öğretilmesi, “öküzlük” kavramının aynı anlamının paylaşıldığı bir zemin oluşturmayacaktır. Gösterenin dilsel biçimlerinin kültüre özgü bir nitelik kazanması gibi, bir öküzün anlamlandırılma süreci de (gösterilen) kültüre özgüdür (Fiske, 2003, s.68).

Gösteren, anlama taşıyıcılık eden biçimsel öğelere işaret eder (sesler, görüntüler, el kol hareketleri). Gösteren ile gösterilenin birbirinden ayrıldığı nokta, gösterenin gösterilene aracılık etmesidir (Barthes, 2021, s.53).

4. Peirce'in Göstergebilim Modeli

Peirce göstergebilimin bağımsız bir kurama dönüşmesine öncülük etmiş ve geliştirdiği bu kuramı sürekli yenilenmiştir. Robert Marty (2010) Peirce'in gösterge terimi için 76 farklı tanım yaptığı ve bunun yanı sıra Alfred Lang (2010)'ın çalışmasına göre ise 76 tanıma ek olarak 12 tanım daha olduğu ortaya atılmıştır (Özmkas, 2010, s.18). Bu durumun temel nedeni Peirce'in tasarladığı kuramının eksiksiz bir sınıflamasını yapma isteğidir. Mantıkla ilgili ilk çalışmasını henüz on iki yaşında tamamlamış ve kısa bir süre sonra yayınlamıştır. (Özmkas, 2010, s.17). Bu bağlamda Peirce tasarladığı göstergebilim kuramını mantık temelinde incelemiştir.

Peirce göstergenin bileşimleri açısından göstergeyi üçlü bölümler tasarlayarak açıklar. Bu üçlü bölümler, Peirce'in göstergebilim kuramının mantık temelli olmasından kaynaklanır. Peirce'e göre mantıksal işleyiş üç ana kategoriye ayrılarak anlaşılabilir ve kategoriler zihnin işleyişindeki mantığın temelidir. “Mantığın işleyişi üçlüklere dayanıyorsa ve mantık da en genel anlamıyla “biçimsel gösterge öğretisiyse” o halde göstergeler de üçe ayrılmalıdır” (Peirce, 1984, akt. Özmkas, 2010, s.19). Peirce gösterge kavramını açıklarken bir üçlü yapı önerir. Bu ayrım Peirce'in en önemli bölümlerinden biri olan gösterge (representamen), yorumlayıcı (interpretant) ve nesnedir (object) (Chandler, 2018, s.29).

Bir *gösterge* kendinden başka bir şeye (*nesneye*) göndermede bulunur ve bir alıcı tarafından anlaşılır: yani kullanıcının (*yorumlayıcının*) zihninde bir etkiye neden olur. Yorumlayıcının, göstergenin doğrudan kullanıcısı olmadığını kavramak önemlidir. Peirce'in ifade ettiği gibi yorumlayıcı, “uygun anlamlandırıcı etki”dir, yani hem gösterge hem de kullanıcının nesneye ilgili deneyimlerinden üretilen zihinsel bir kavramdır (Fiske, 2003, s.65).

Bu duruma bağlı olarak gösterge yorumlayandan bağımsız olarak ortaya çıkmaz. Bir göstergenin anlam kazanması için yorumlamanın gerçekleşmesi gereklidir. Ancak yorumlayıcı, gösterge nesnesinin mutlak sınırlarını tasavvur etmez. Örneğin, *kent* kavramı yorumlama sürecine geçtiğinde her kişi için farklı bir zihinsel kavram üretir. *Kent* kavramı *nesne* düzleminde bağımsız ve gerçek bir varlığa karşılık gelir. Bu kavram toplum içerisinde iletişimi sağlamak amacıyla bir gösterge yaratır ve bu gösterge kullanıcıdan alıcıya geçtiğinde her kişi için farklı bir anlam ortaya çıkarır. Bu farklılık, her bireyin farklı bir kent deneyimine sahip olmasıyla açıklanabilir. Yorumlayıcı kendi deneyimlerinden, çevresel ve psikolojik koşullarından etkilenerken göstergeyi yorumlar.

Peirce göstergelerin sınıflandırmasını yaparken göstergenin temeline, nesnesine ve yorumlayanına bağlı olarak üçlü ayrımlar ortaya atar (Rifat, 2020, s.117). Bu üçlü ayrımlar içinde “görüntüsel gösterge, belirti ve simge” yer alır. Görüntüsel gösterge, nesnesiyle bir benzerlik taşıyan göstergelerdir. Bu göstergelerin en önemli özelliği nesnesini benzerlik açısından temsil etmesidir. Ancak görüntüsel göstergeler nesnesinin yerini almaz. Görüntüsel

göstergeler, genellikle görsel unsurlarda daha belirgin bir biçimde görülür. Sözelimi, bir kişinin fotoğrafı, bir ağacın görseli veya haritalar görüntüsel göstergelerdir. Görüntüsel göstergeler yalnızca görsel göstergelerle sınırlı değildir; doğa yansımasından oluşan sesler de görüntüsel göstergedir. “Tennyson, “yaşlı kara-ağaçlardaki arıların vızıldaması” dizisinde, sözcüklerin sesini arıların sesine benzetir ve bu görüntüsel göstergedir. Beethoven’ın “Pastoral” Senfonisi”, doğal seslerin müzikteki görüntüsel göstergelerini içerir” (Fiske, 2003, s.71).

Belirtisel göstergeler, nesnesiyle nedensel bir varoluş ilişkisi kurar. Örneğin duman göstergesi ateş göstergesiyle nedensel bir varoluş ilişkisi sergiler. Duman gören biri orada ateş olduğunu da anlar, bu nedenle duman, ateşin belirtisidir. Peirce belirtisel gösterge ile ilgili şunları dile getirir: “Nesnesi ortadan kalktığında kendisini gösterge yapan özelliği hemen yitirecek olan bir göstergedir. Sözelimi: İçinde, ateş edilmiş olabileceğine gönderme yapan bir kurşun deliğinin bulunduğu mulaj; eğer ateş edilmemiş olsaydı, delik olmayacaktı; ama burada bir delik var, herhangi biri bunu ateş edilmiş olmasına bağlasın ya da bağlamasın” (Rifat, 2020, s. 118). Bu durumda belirtisel gösterge nesnesi tarafından belirlenir ve nesnesiyle nedensel ya da doğal bir ilişki kurar.

Toplumsal uzlaşım sonucunda ortaya çıkan anlamlı birimleri *simge* olarak nitelemek mümkündür. Bir simge; nesnesiyle bağlantısı uzlaşma, anlaşma ya da kural yoluyla oluşan bir göstergedir (Fiske, 2003, s.72). Simge yorumlayıcının varlığıyla gerçekleşir. Peirce simge hakkında “yorumlayan olmasaydı, kendisini gösterge yapan özelliği yitirecek olan bir göstergedir” diye açıklar. Bu bağlamda simge, nesnesiyle uzlaşım ve kural koyucu bir ilişki içerdiği belirtilebilir.

5. Düz Anlam ve Yan Anlam

Barthes’a göre anlamlama dizgesi bir anlatım ve bir içerik düzleminden oluşmaktadır. Anlatım düzlemi (A) gösterenlerden, içerik düzlemi (İ) ise gösterilenlerden oluşmaktadır. Anlatım ve içerik düzlemlerinin arasındaki ilişki (B) ise anlamlamaya işaret eder. (ABİ) dizgesi, kendisini kapsayan ikinci bir dizgenin ögesi haline geldiği varsayıldığında, ikinci dizge yan anlamları ortaya çıkarır.

2. dizge	A	B	İ
1. dizge	ABİ		

Şekil 1. Barthes’ın düz anlam ve yan anlam düzlemleri (Barthes, 1978, s.87)

Yukarıda yer alan Şekil 1’de “birinci dizge düz anlam; birinci dizgeyi kapsayan ikinci dizgeyse yan anlam düzlemini oluşturur. Öyleyse, bir yan anlam dizgesi, anlatım düzleminin de bir anlamlama dizgesinde oluşturulduğu dizgedir” (Barthes, 1978, s.88).

2. dizge	A	B	İ
1. dizge			ABİ

Şekil 2. Barthes’ın düz anlam ve yan anlam düzlemleri (Barthes, 1978, s.87)

Ancak Şekil 2’de görüldüğü üzere, birinci dizgede yer alan kayma durumunda, birinci dizge (ABİ) ikinci dizgenin içerik düzlemi veya gösterilen düzlemi içerisinde kalır. “Bütün üstdiller bu durumdadır: Bir üstdil, içerik düzlemi de bir anlamlama dizgesince kurulmuş bir

dizgedir. Şöyle de diyebiliriz: Bir gösterge dizgesini inceleyen bir gösterge dizgesidir bu” (Barthes, 1979, s.88). Dolayısıyla birinci dizgedeki düz anlamlı göstergenin (ABİ), ikinci dizgedeki yan anlamlı gösterge dizgesinin anlatım düzleminde (A) gerçekleşmesi, yan anlamı oluşturur. Öte yandan, birinci dizgede yer alan kayma durumunda, birinci dizgedeki düz anlamlı göstergenin (ABİ), ikinci dizgedeki gösterilenler düzleminde (İ) yer alması, üstdili meydana getirir. Üstdilin işlevsel görevi, alıcının anlamayacağı durumda olabilecek göstergelerin anlamını iletmeye yöneliktir (Guiraud, 1994, s.24). Bilimsel dillerin bütünü, bir üstdil olarak kabul edilir. Hjelmslev, üstdil kavramına şöyle açıklamıştır: “Bir işlem, görgül bir ilkeye yaslanan, bir başka deyişle, çelişmesiz (tutarlı), tümü kapsayıcı ve yalın bir betimleme olduğuna göre, bilimsel gösterge dizgesi ya da üstdil de bir işlemdir” (Barthes, 1979, s.90). Üstdil kavramı, dilbilim çalışmalarıyla birlikte ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bilimsel bir alanın kendine özgü terimler üretmesi o alanın bir üstdili olduğunu gösterir. “Belli bir alandaki ifadeler ve o alana özgü ifade biçimleri, o alanın üstdilini oluşturur” (Akerson, 2019, s.80).

Düz anlam, göstergenin gösteren ve gösterileni arasındaki bağıntıyı ve göstergenin dışsal gerçeklikteki göndergesiyle ilişkisini niteler (Fiske, 2003, s.116). Anlamlandırmanın bu düzlemi, herkes için aşikâr anlama işaret eder. “Düz anlam, göstergenin tanımsal, gerçek, açık, temel ya da sağduyulu anlamı olarak tanımlanma eğilimindedir” (Chandler, 2018, s.162). Sözelimi gemi sözcüğünün su üzerinde yüzen ve insan ile yük taşıyan bir araç olarak anlaşılması, bu sözcüğün düz anlamlı olması ile açıklanır. Buna karşılık gemi göstergesi, kişinin sosyo-kültürel konumuna ve yaşantısına bağlı olarak açıklanırsa (sözelimi kişinin gemi göstergesine bazı duygusal anlamlar yüklemesi ya da bu göstergeyi kavuşma sembolü şeklinde açıklaması) bu durum, göstergenin yan anlam düzleminde açıklanmasıyla ilişkili olur. Guiraud askeri üniformanın sınıfsal bir düzeyi ve işlevini düz anlam sınıflandırırken, bu üniformanın sınıfsal özelliklerine bağlı olarak kazanılan saygınlık ve etkileyiciliği de yan anlam sınıflandırır (Guiraud, 1994, s.45). Anlamlandırmanın ikinci düzeyi olan yan anlam, genellikle göstergelerin estetik boyutuyla ilişkilendirilir. Fiske, düz anlam neyin fotoğraflandığını; yan anlam ise nasıl fotoğraflandığını ifade eder (Fiske, 2003, s.117).

6. Araştırmanın Amacı ve Önemi

6.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Görsel Sanatlar Dersi kapsamında, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin resim çalışmalarının; “düz anlam ve yan anlam”, “görüntüsel gösterge, belirti, simge”, “gösteren, gösterge ve gösterilen” şemalarına göre göstergibilimsel analizinin yapılmasını amaçlamaktadır.

Bu ana amaca bağlı olarak aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

- Öğrenci resimlerinin; “görüntüsel gösterge, belirti, simge”, “düz anlam ve yan anlam”, “gösteren, gösterge ve gösterilen” şemalarına göre analizinde, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri arasında değişkenlik var mıdır?
- Öğrenci resimlerinin; “görüntüsel gösterge, belirti, simge”, “düz anlam, yan anlam”, “gösteren, gösterge ve gösterilen” şemalarına göre analizinde, cinsiyete göre değişkenlik var mıdır?

6.2. Araştırmanın Önemi

Göstergibilim 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan ve görece genç kabul edilen bir bilim dalı (Rifat, 2019, s.7) olmasıyla görsel sanatlar dersinde kullanılması çağdaş bir eğitim anlayışı sağlayacağı düşünülmektedir. Sürekli gelişen ve dönüşen dünyada, yenilikçi eğitim

yaklaşımlarının görsel sanatlar dersi kapsamında kullanılması, çağa uygun eğitim anlayışlarının geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma; öğrencilerin, kavramlara yükledikleri anlam katmanlarının anlaşılmasına ve anlam yapılarını inşa ederken etkilendikleri çeşitli faktörleri ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Öğrencilerin resim çalışmalarının göstergebilimsel analizi ile öğrencilerin yaptıkları resim çalışmalarını dilsel olarak ifade etme biçimi arasındaki ilişkinin anlaşılması ise çalışmanın bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır.

6.3. Sınırlılıklar

- 1. Araştırma, 2022-2023 öğretim yılında, Ankara ilindeki Halide Edip Adıvar Ortaokulu ile Polis Amca Ortaokulunda öğrenim gören 6. sınıf düzeyindeki 36 öğrenci ile sınırlıdır.
- 2. Öğrencilere verilen uygulama temaları, uzman görüşü alınarak seçilen “doğa” ve “yol” konuları ile sınırlıdır.
- 3. Araştırmadaki veriler; yarı yapılandırılmış görüşme, ses kayıt cihazı ve resim çalışmaları ile sınırlıdır.

7. Yöntem

7.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, karma araştırma yöntemiyle yürütülmüş ve karma araştırmalar araştırmacının, nitel araştırmayı araştırmanın bir boyutunda, nicel paradigmayı da diğer boyutunda kullanması üzerine kurulur (Balcı, 2021, s. 43). Çalışmanın ilk aşamasında nitel veriler toplanmış ardından bu verilerin sıklık değerleri yüzdelik oranlarla açıklanmıştır. Verilerin toplanma aşamasında nitel yaklaşım işe koşulmuş ve bu verilerin analizinde ise nicel yaklaşım benimsenmiştir. Nitel verilerin nicel verilere dönüştürülmesindeki amaç, verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan kategoriler arasında karşılaştırma yapmaya izin vermesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.243). Bu çalışmada, toplanmış olan nitel verilerin kategorileri oluşturulmuş ve bu kategorilerin yüzdelik oranları belirlenmiştir.

7.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara ilinde sosyo-ekonomik düzeye göre belirlenmiş Halide Edip Adıvar Ortaokulu ve Polis Amca Ortaokulunda kolay erişilebilir örnekleme yöntemiyle belirlenen 6. Sınıf düzeyinde 36 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Çalışma grupları; alt ve üst düzey olmak üzere iki sosyo-ekonomik düzeye ayrıştırılmış ve her sosyo-ekonomik düzeyden 18 öğrenci ile çalışma yürütülmüştür. Ancak cinsiyet değişkenine göre yapılan analizlerde, kız ve erkek öğrencilerin eşit sayıda çalışma grubunu oluşturması amacıyla, iki erkek öğrenci çalışma grubundan çıkarılmıştır. Dolayısıyla cinsiyete göre yapılan analizlerde, çalışma grubu, 17 kız ve 17 erkek öğrenci ile oluşturulmuştur.

7.3. Veri Toplama Araçları

Uzmanlarla yapılan görüşmeler sonucunda, öğrencilere “doğa” ve “yol” konularının verilmesi uygun görülmüştür. Araştırmanın uygulama aşamasında, görsel sanatlar dersinde önce resim yapma pratiği yapılmış, ardından öğrenciler ile yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan önce, öğrencilerin ailelerine araştırmanın amacı ve kapsamını

içeren araştırma izin formu iletilmiş ve bu formlar doğrultusunda çalışma yürütülmüştür. Uygulama sırasında öğrencilere önce “yol” sonra “doğa” temaları verilmiş ve bu konularla diledikleri anlamdan yola çıkabilecekleri belirtilmiştir. Öğrencilerin kendilerini özgürce ifade etmesi amacıyla çalışma konularının detayları hakkında önceden bilgi verilmemiştir. Her öğrencinin eşit sürede çalışmasını tamamlayabilmesi için 29,7x42,0 cm boyutunda resim kâğıtları temin edilmiş ve başka malzemeleri kullanabilecekleri belirtilmiştir. Her öğrenci iki resim yapmış ve toplamda 72 çalışma analiz edilmiştir. Uygulama tamamlandıktan sonra, çalışmaların güvenilir biçimde analiz edilebilmesi için öğrenci görüşlerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmelerde, öğrencilerin resimlerde ifade etmek istedikleri anlamlar derinlemesine incelenmiştir. Verilerin toplanmasındaki tüm süreç, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi 06/07/2022 tarihinde GO 2022/810 nolu karar ile etik açıdan uygun görülmüştür.

7.4. Verilerin Analizi

Öğrencilerin gerçekleştirdikleri sanatsal uygulamalar göstergebilimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve bu analiz süreci araştırmacının kendisi tarafından yürütülmüştür. Öncelikle, öğrencilerin yaptıkları resim çalışmaları Peirce’in “görüntüsel gösterge, belirti, simge” şemasına göre analiz edilmiştir. Nesnesiyle nitelik açıdan benzerlik gösteren göstergeler, görüntüsel gösterge; nesnesiyle neden-sonuç ilişkisi sonucunda oluşturulan göstergeler, belirtisel gösterge; toplumsal uzlaşıya dayalı anlamlandırılan göstergeler de simge olarak ele alınmıştır. Öğrenciler gerçekleştirdikleri çalışmalarda, bir göstergeyi metaforik bir bağlamda ele alırken göstergenin görünüşünden yola çıkmaktadır. Bu sebeple bütün öğrencilerin görüntüsel gösterge kullandıkları varsayılmıştır. Ardından söz konusu öğrenci çalışmaları, Barthes’ın “düz anlam ve yan anlam” şemasına göre analiz edilmiştir. Öğrencilere verilen temalardaki göstergeler somut anlamıyla ifade edilmişse düz anlam, metaforik anlamıyla ele alınmışsa da yan anlam olarak kodlanmıştır. Son olarak öğrenci çalışmaları, Saussure’ün “gösterge, gösteren, gösterilen” şemasına göre analizleri yapılmıştır. Örneğin, bir bitki göstergesinin, resimsel olarak oluşturulması o göstergenin gösteren; zihinsel kavramla ilişkili olarak ele alınması ise gösterilen olduğunu ifade eder. Gösteren ve gösterilen düzlemlerinin birleşiminden meydana gelen göstergeler ise Saussure’ün gösterge olarak nitelendirdiği düzlemde ele alınmıştır. Yapılan resim çalışmaları, söz konusu olan bu üç şema çerçevesinde, ilk olarak sosyo-ekonomik düzeye göre incelenmiş, ardından cinsiyet değişkenine taşıdığı özellikler açıklanmıştır. Saussure’ün “gösterge, gösteren, gösterilen” şemasına ilişkin yapılan gösterge analizlerin tabloları çalışmaya dahil edilmemiş, yalnızca analizlerin sonuçları yorumlanmıştır. Bu durumun nedeni ise “gösterge, gösteren, gösterilen” şeması kapsamında yapılan analiz tabloların sayıca çok fazla veriden oluşmasıdır.

8. Bulgular ve Yorum

8.1. Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Kullanılan Yol Göstergesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin yol temasına ilişkin gerçekleştirdikleri çalışmalar ilk olarak “görüntüsel gösterge, belirti, simge” şemasına, ardından “düz anlam ve yan anlam” şemasına ve son olarak “gösterge, gösteren, gösterilen” şemalarına göre analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda ortaya çıkan yüzdeler dağılımların oranları tablolar aracılığıyla verilmiştir. Öğrencilerin yaptıkları çalışmaların sosyo-ekonomik düzeye ve “görüntüsel gösterge, belirti, simge” şemasına göre yapılan analizlerin sonucu aşağıda yer verilen Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyo-ekonomik Düzey Açısından Yol Göstergelerine İlişkin Dağılımlar

Yol Göstergeleri	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Alt Sosyo-Ekonomik Düzey		Üst Sosyo-Ekonomik Düzey			
Görüntüsel Gösterge	12	67%	7	39%	19	53%
Görüntüsel Gösterge+Simge	2	11%	6	33%	8	22%
Görüntüsel Gösterge+Belirti	3	17%	1	6%	4	11%
Görüntüsel Gösterge+Belirti+Simge	1	6%	4	22%	5	14%
Toplam	18	100%	18	100%	36	100%

N=36

Yukarıdaki Tablo 1'e dayanarak öğrencilerin yüksek oranda yalnızca görüntüsel gösterge kullandığı görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha fazla görüntüsel gösterge tercih etmesi dikkat çekmektedir. Simge kullanımında ise üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin bu gösterge türünü daha sık kullandığı görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulda 3 öğrenci belirti kullanırken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki okulda bu türü kullanan öğrenci sayısı 1'dir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin 22%'si görüntüsel gösterge, belirti ve simgeyi birlikte kullanırken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin yalnızca 6%'sı bütün gösterge türlerini bir arada kullanmıştır. Tablo 1'deki en çarpıcı bulgu, sembolik anlam kullanan öğrencilerin çoğunluğunun üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden oluşmasıdır. Bunun nedeni, bireyin kültürel çevresi, yaşam koşulları, ailenin kültürel yapısının etkili bir faktör olduğu düşünülebilir. Bu bireyin kültürel çevresinin göstergeleri anlamlandırma ve yorumlamada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Öte yandan, belirti kullanımında alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin sayıca daha fazla olması, aynı gruba ait üyelerin göstergeleri anlamlandırma sürecinde benzer süreçleri takip ettiğini desteklemektedir.

Şekil 3. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki E15 kodlu öğrencinin yol konulu çalışması

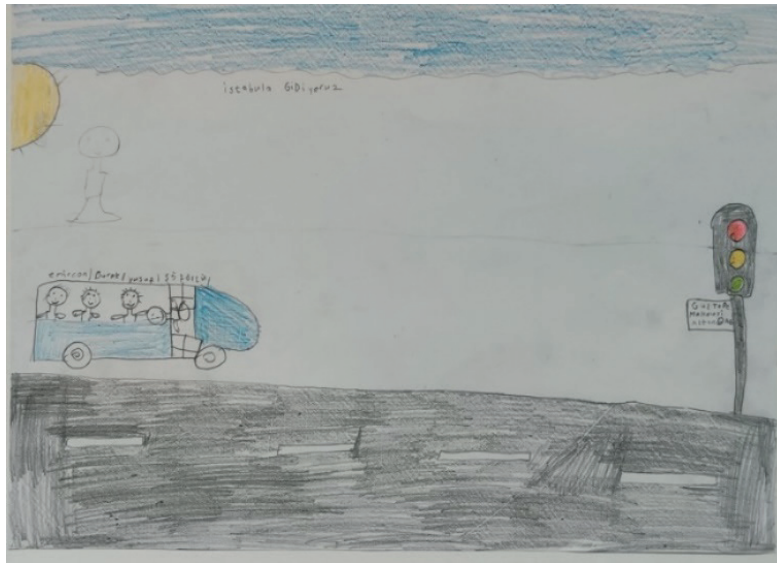
Yukarıda verilen Şekil 3'teki çalışmada öğrencinin yol göstergesini daha önce yapmış olduğu yolculukla ilişkilendirmiş olduğu anlaşılmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencine ait bu çalışmada öğrenci, uzun yolculuğun kendisini mutlu ettiğini ifade etmiş

ancak çalışmasında bu duyguyu yansıtmadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yapılan bu resim çalışması görüntüsel gösterge kapsamında değerlendirilmiştir

Şekil 4. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki K4 kodlu öğrencinin yol konulu çalışması

Yukarıda verilen Şekil 4'teki çalışmada birden çok simge üretildiği belirlenmiştir. Virüs göstergesi kötülüğü, çiçek göstergesi iyiliği, dünya göstergesi ise zıtlığı temsil etmektedir. Öğrenci yaptığı çalışmayı "Burada asıl anlatmak istediğim şey, hayattaki zorlukların ne olduğu düşüncesiydi. Bir yol iyiye giderken bir yol kötüye gidiyor. Ortadaki yol ise bu iki yolun bir arada bulunduğu bir dünyadır. Eğer iki yol bir arada bulunursa daha güzel olur. Her şeyi renkli yaptım çünkü renkli olunca daha güzel oluyor. Dünyada iyi ve kötü her şey birleştiğinde dünya daha iyi ve güzel bir yolda oluyor" şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla yol kavramı, bu çalışmada tam anlamıyla simgeleşmiş bir yolculuğu ifade etmektedir.

Şekil 5., Alt sosyo-ekonomik düzeydeki K16 kodlu öğrencinin yol konulu çalışması

Yukarıda verilen Şekil 5’teki çalışmada yolculuk konusu, bir ulaşım aracında yolculuk yapan ve gülümseyen figürler ile resmedilmiştir. Dumanın ateşin belirtisi olması gibi fiziksel duruş ve mimik ifadeleri de duyguların belirtisidir. Öğrenci, “*Öğretmenim İstanbul’a gidiyorduk. Ben de o yolu çizdim. Yanımdakiler kardeşlerim ve abimlerim. Akrabamızı ziyaret edeceğim için çok mutluydum.*” diye açıklamada bulunmuştur.

Aşağıda verilen Tablo 2’de sosyo-ekonomik düzeye göre öğrencilerin düz anlam ve yan anlam kullanımları sunulmuştur. Tablo, öğrencilerin sıklıkla düz anlam kullandığını ve bu bulgunun, Tablo 1’deki sonuçlarla uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 1’deki veriler alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin bir göstergiyi yorumlarken göstergenin somut anlamını ön plana çıkardığını göstermektedir. Peirce’in ve Barthes’ın görüntüsel gösterge ve düz anlam katmanları içerik bağlamında ortak nitelikleri paylaşmaktadır. Bu kavramlar bir göstergenin somut ve değişmez anlamına işaret etmektedir. Ayrıca yan anlam ve simge katmanları da metafor bağlamında ortak nitelikler sergilemektedir. Çünkü bu iki kavram bir göstergenin mecaz anlamlarına işaret etmektedir.

Tablo 2. Sosyo-ekonomik Düzey Açısından Kullanılan Anlamlandırmalar ve Dağılımları

Kullanılan Anlamlandırmalar	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Alt Sosyo-Ekonomik Düzey		Üst Sosyo-Ekonomik Düzey			
Düz anlam	14	78%	8	44%	22	61%
Yan anlam	4	22%	10	56%	14	39%
Toplam	18	100%	18	100%	36	100%

N=36

Tablo 2’ye göre, öğrencilerin 61%’i düz anlam, 39%’u yan anlam kullanarak çalışmalarını oluşturmuştur. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin çoğunluğunun yan anlam kullanması önemli bir bulgudur. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin 22%’inin yan anlam kullanması, üst sosyo-ekonomik düzeydekilere kıyasla oldukça düşüktür. Bu farkların, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin soyut düşünme becerisinin daha fazla gelişmiş olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bireyin yaşadığı çevre, aldığı eğitim ve aile ilişkileri gibi faktörler kişinin kavram sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynar. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler genellikle çevrelerinde anlamlandırdıkları göstergeleri işe koşarak yol göstergesini oluşturmuşken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler kavram sınırları açısından daha geniş bir perspektifle ele almışlardır. Sözelimi, yol göstergesini uzay, uzaylılar, dünya, gezegenler, iyilik, kötülük gibi kavramlarla yeniden yorumlamışlardır.

Sosyo ekonomik düzeye göre yapılan gösterge, gösterilen ve gösteren analizlerinde; alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin uzay, dünya, gezegen göstergelerine yer vermediği görülmüştür. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler genellikle aile ve arkadaşlık temalarına yer verirken üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler bu temalara yer vermemiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin insan, araç, güneş göstergeleri üst sosyo ekonomik düzeydeki öğrencilere kıyasla daha fazla kullandığı gözlemlenmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, 6 çalışmada yolculuk teması kullanmışken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler 18 çalışmada bu temaya yer vermişlerdir. Yol göstergesini daha geniş bir perspektifle ele alan grubun üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Bireyin

çevresi anlam sınırlarını belirlediğinden, öğrenciler grup içindeki benzer göstergeleri kullanma eğilimindedir.

8.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Kullanılan Yol Göstergesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, öğrencilerin yol göstergesini anlamlandırmasında, cinsiyete göre taşıdığı özellikler incelenmiştir. İlk olarak Peirce'in "görüntüsel gösterge, belirti, simge" şemasına, ardından Barthes'ın "düz anlam ve yan anlam" şemasına, son olarak Saussure'ün "gösterge, gösteren, gösterilen" şemasına göre yapılan analizler sunulmuştur.

Öğrencilerin yol göstergelerini kullanmalarında cinsiyet değişkenine göre gösterdiği özellikler açıklanmıştır. "Görüntüsel gösterge, belirti, simge" şeması kapsamında yapılmış analizlerin dağılımları aşağıdaki Tablo 3'te verilmiştir

Tablo 3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Yol Göstergelerine İlişkin Dağılımlar

Yol Göstergeleri	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Kız		Erkek			
Görüntüsel Gösterge	10	59%	9	53%	19	56%
Görüntüsel Gösterge +Simge	4	24%	4	24%	8	24%
Görüntüsel Gösterge +Belirti	2	12%	1	6%	3	9%
Görüntüsel Gösterge+Belirti+Simge	1	6%	3	17%	3	9%
Toplam	17	100%	17	100%	34	100%

N=34

Yukarıda verilen Tablo 3'e göre, öğrencilerin çoğunlukla görüntüsel gösterge kullandığı görülmektedir. Kız öğrencilerin 59%'u sadece görüntüsel gösterge kullanırken, erkek öğrencilerin yalnızca 53%'ü görüntüsel gösterge kullanmayı tercih etmiştir. Kız ve erkek öğrenciler, her ikisi de 24% oranında görüntüsel gösterge ve simge kullanmıştır. Görüntüsel gösterge ve belirti kullanan öğrenciler arasında erkeklerin 6%'sı, kızların ise 12%'si bu kombinasyonu tercih etmiştir. Kız öğrencilerinin 6%'ı görüntüsel gösterge, belirti ve simge türünü birlikte kullanırken, erkek öğrencilerin 17%'si bu üç gösterge türünü bir arada kullanmıştır. Cinsiyet değişkenine göre gösterge kullanım değerleri birbirine oldukça yakındır.

Aşağıda bulunan Tablo 4'te öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre düz anlam ve yan anlam kullanımlarının dağılımları verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet Değişkeni Açısından Kullanılan Anlamlandırmalar ve Dağılımları

Kullanılan Anlamlandırmalar	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Kız		Erkek			
Düz anlam	12	71%	10	59%	22	65%
Yan anlam	5	29%	7	41%	12	35%
Toplam	17	100%	17	100%	34	100%

N=34

Yukarıda yer verilen Tablo 4'te göre öğrencilerin cinsiyet değişkenine ilişkin düz anlam ve yan anlam kullanımları incelendiğinde; kız öğrencilerin daha fazla düz anlam kullanırken

erkek öğrencilerin daha çok yan anlam kullandığı tespit edilmiştir. Ancak bu farkın kayda değer bir değişiklik göstermediği düşünülmektedir; çünkü kız ve erkek öğrenciler arasında düz anlam ve yan anlam kullanımı arasında yalnızca 12%'lik bir farklılık bulunmuş ve bu farklılığın anlamlı olmadığı değerlendirilmiştir.

“Gösterge, gösteren ve gösterilen” analizlerine göre, kız öğrencilerin dünya, güneş, dağ ve bulut göstergelerini daha fazla kullandığı, erkek öğrencilerin ise araba göstergesini kız öğrencilerden anlamlı derecede daha fazla tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Erkek öğrenciler 8 araba göstergesi kullanırken, kız öğrenciler 3 araba göstergesi kullanmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmış olabilir. Diğer göstergeler ise benzer oranlarda kullanılmıştır. Bireyin kültürel çevresi, yaşantısını şekillendiren en önemli etmenlerden biridir ve kültürel yaşantının düşünce biçimini ve dünya algısını etkilediğini belirtmek mümkündür. Öğrencilerin kültürel çevreden etkilenen yaşantılarının, yaptıkları resim çalışmalarına yansıdığı anlaşılmıştır.

8.3. Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Kullanılan Doğa Göstergesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin doğa kavramına ilişkin yaptıkları çalışmalar, iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. İlk aşamada, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre doğa kavramını nasıl temsil ettikleri ve hangi göstergeleri kullandıkları incelenmiştir. İkinci aşamada ise, cinsiyet değişkenine göre bu temsillerin ve göstergelerin gösterdiği değişkenlikler analiz edilmiştir.

Öğrencilerin kullandıkları doğa göstergeleri ile ilgili sosyo-ekonomik düzey ve gösterge türlerine göre yapılan analizler aşağıda bulunan Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sosyo-ekonomik Düzey Açısından Doğa Göstergelerine İlişkin Dağılımlar

Doğa Göstergeleri	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	Üst Sosyo-Ekonomik Düzey	Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	Üst Sosyo-Ekonomik Düzey		
Görüntüsel Gösterge	2	11%	3	17%	5	14%
Görüntüsel Gösterge +Simge	2	11%	2	11%	4	11%
Görüntüsel Gösterge+Belirti	8	44%	5	28%	12	33%
Görüntüsel Gösterge+Belirti+Simge	6	33%	8	44%	15	42%
Toplam	18	100%	18	100%	36	100%

N=36

Tablo 5'e göre, öğrencilerin çoğu görüntüsel gösterge, belirti, simge göstergelerini bir arada kullanmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinden 11%'i, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinden 17%'si sadece görüntüsel gösterge kullanmışlardır. Görüntüsel gösterge ve simge kullanan öğrenciler, her iki sosyo-ekonomik düzeyde de 11% oranında eşit dağılmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin 44%'ü görüntüsel gösterge ve belirtiyi bir arada kullanırken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin 28%'i bu göstere türünü birlikte kullanmıştır. Üç gösterge türünü bir arada kullanan öğrenciler sayıca daha fazladır; üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin 44%'ü, alt sosyo-ekonomik düzeydekilerin ise 33%'ü bu yaklaşımı benimsemiştir. En dikkat çekici bulgu, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin belirti kullanımına, üst sosyo-ekonomik düzeydekilerin ise üç gösterge türünü bir arada kullanmaya yatkın olmalarıdır; ancak bu farkların anlamlı olduğunu belirtmek yeterli değildir.

Şekil 6. Alt sosyo ekonomik düzeydeki E16 kodlu öğrencinin doğa konulu çalışması

Yukarıda yer alan Şekil 6’da alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencisine ait çalışma görülmektedir. Bu çalışmada, doğada iki figür görülmekte ve bu iki figürün üzerinde kan göstergesi görülmektedir. Figürlerin yüz ifadelerinde acı çektiklerini belirten mimikler görülmektedir. Kan göstergesi, yaralanma ve tehlikede olmanın belirtisi olarak ön plana çıkmaktadır. Öğrenci; “Ben ve arkadaşım doğadayız piknik yapıyoruz. İki tane ağaç çizdim. Bir tane güneş iki tane bulut çizdim. Bize aslan saldırdı ve ben de aslanı kaldırıp yere vurdum. Aslan kaçmaya başladı. Doğa vahşidir bu yüzden.” diye ifade etmiştir.

Şekil 7. Üst sosyo ekonomik düzeydeki E3 kodlu öğrencinin doğa konulu çalışması

Yukarıda verilen Şekil 7’deki çalışmada doğa kavramı dini inanç ile ilişkilendirilerek resmedilmiştir. Bu çalışmada birden fazla simge kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada resmi ikiye bölen ve çalışmanın üst kısmına doğru ilerleyen bir yol bulunmaktadır. Yolun kaybolduğu yerde bir dağ görüntüsü resmedilmiş ve bu dağın tepesinde ise bir insan göstergesi tasvir edilmiştir. Yolun sağında bir ormanlık alan, solunda ise bir çöl olduğu anlaşılmıştır. Öğrenci bu çalışmaya ilişkin şunları ifade etmiştir: “Bir tane yol var dağın en tepesine gidiyor. Dağın tepesinde bir tane insan var. Bu insan orada diğer kişileri izliyor. Etraftaki ağaçlar çöllere doğru gidiyor. Bu tarafta bir çöl güneşi var diğer tarafta normal bir güneş var. Buradaki insan her şeyin yaratıcısı Allah’tır. Kuraklık kısmı kötüyü, ormanlık kısmı ise iyiyi ifade ediyor. Buradaki her şeyi Allah yaratır.” Bu ifadelerle dayanarak, insan göstergesi Tanrı simgesini; çöl göstergesi

kuraklık ve kötülük simgesini; ormanlık alan iyilik ve bereket simgesini; dağ göstergesi yücelik simgesini; yol göstergesi Tanrı'nın gittiği yol simgesini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Tanrı göstergesinin bütün zıtlıkların yaratıcısı olarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Şekil 8. alt sosyo ekonomik düzeydeki K14 kodlu öğrencinin doğa konulu çalışması

Yukarıda verilen Şekil 8'deki çalışma, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencisine aittir. Öğrenci, tavşan ile kedi olduğu düşünülen iki hayvan ve dört ağaç göstergesini kullanmış ve kendisini doğada resmederek çalışmasını tamamlamıştır. Öğrenci “*Tavşan çizdim ağaçlar çizdim. Burada da ben varım.*” ifadesini vermiştir. Bu bağlamda öğrencinin bu çalışması hem düz anlam hem de görüntüsel gösterge düzleminde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin doğa temasına ilişkin yaptıkları çalışmaların sosyo-ekonomik düzey ve düz anlam, yan anlam şemasına göre analizleri aşağıda bulunan Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Sosyo-ekonomik Düzeye Açısından Kullanılan Anlamlandırmalar ve Dağılımları

Kullanılan Anlamlandırmalar	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Alt Sosyo Ekonomik Düzey	Üst Sosyo-Ekonomik Düzey				
Düz anlam	9	50%	6	33%	15	42%
Yan anlam	9	50%	12	67%	21	58%
Toplam	18	100%	18	100%	36	100%

N=36

Yukarıdaki Tablo 6'da öğrencilerin doğa temasında genellikle yan anlam kullanıldığı görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yarısı düz anlam, diğer yarısı ise yan anlam kullanırken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencileri 67%'si yan anlam, 33%'ü düz anlam kullanmıştır.

Gösterge, gösteren, gösterilen şemasına göre yapılan analizlerde, gösterilenler düzleminde doğaya yönelik farkındalık ve korku duygusu en sık karşılaşılmış temalardır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler 15 çalışmada insan göstergesini kullanmış, 9 çalışmada ise bu göstergeyle kendilerini ifade etmiştir. Bu durum, öğrencilerin kendilerini ifade etme isteğinin temel nedeni olduğu göstermektedir. İnsan, dış dünyaya sesini duyurmaya çalışan sosyal bir varlık olduğundan, kendini çizen öğrencilerin de kendi seslerini duyurmaya çalıştığı söylenebilir. Her iki sosyo-ekonomik düzeyde de en sık rastlanan tema doğaya karşı farkındalıktır. Ayrıca, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler zıtlık içeren temalara yönelmiş, alt sosyo-ekonomik düzeydekiler ise kendi yaşantılarının izlerine yer vermiştir.

8.4. Cinsiyet Değişkenine Göre Kullanılan Doğa Göstergesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, öğrenci çalışmalarının göstergibilim analizinde cinsiyet değişkenine göre ortaya çıkan özellikler açıklanmıştır. Analizler, önce Peirce'in şemasına, ardından Barthes'in şemasına ve son olarak da Saussure'ün şemasına göre yapılmıştır.

Tablo 7. Cinsiyet Değişkeni Açısından Doğa Göstergelerine İlişkin Dağılımlar

Doğa Göstergeleri	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Kız		Erkek			
Görüntüsel Gösterge	2	12%	3	18%	5	15%
Görüntüsel Gösterge+Simge	2	12%	2	12%	4	12%
Görüntüsel Gösterge+Belirti	6	35%	6	35%	12	35%
Görüntüsel Gösterge+Belirti+Simge	7	41%	6	35%	13	38%
Toplam	17	100%	17	100%	34	100%

N=34

Yukarıda verilen Tablo 7'e göre, öğrencilerin kullandıkları gösterge türlerinin cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde, erkek ve kız öğrenciler arasında gösterge türlerinin kullanımında benzer oranlar görülmektedir. Kız öğrencilerin %12'si yalnızca görüntüsel gösterge kullanırken, erkek öğrencilerin %18'i sadece görüntüsel gösterge kullanmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin her biri %12 oranında görüntüsel gösterge ve simgeyi birlikte kullanmıştır. Kız öğrencilerin %41'i, erkek öğrencilerin ise %35'i tüm gösterge türlerini birlikte kullanmıştır. Bu dağılımlar birbirine oldukça yakın olduğundan, cinsiyet değişkenine göre gösterge türlerinin kullanımında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak, erkek ve kız öğrencilerin çoğunlukla tüm gösterge türlerini bir arada kullanmaları dikkat çekicidir ve bu durum, öğrencilerin doğa kavramına yönelik anlam katmanlarının daha kapsamlı olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin doğa çalışmalarının düz anlam ve yan anlam şemasına göre analizleri aşağıda bulunan Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Cinsiyet Değişkeni Açısından Kullanılan Anlamlandırmalar ve Dağılımları

Kullanılan Anlamlandırmalar	Öğrenci Sayısı				Toplam	
	Kız		Erkek			
Düz anlam	7	41%	8	47%	15	44%
Yan anlam	10	59%	9	53%	19	56%
Toplam	17	100%	17	100%	34	100%

N=34

Yukarıda bulunan Tablo 8'e göre, öğrencilerin cinsiyete göre düz anlam ve yan anlam kullanımları incelendiğinde, kız ve erkek öğrenciler arasında bu iki anlamlandırma düzeyinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Genel olarak, tüm öğrencilerin düz anlam ve yan anlam kullanımları arasında da belirgin bir fark bulunmamaktadır. Kız öğrencilerin 41%'i düz anlam, 59%'u yan anlam kullanırken; erkek öğrencilerin 47%'si düz anlam, 53%'ü ise yan anlam kullanmıştır.

“Gösterge, gösteren ve gösterilen” şemasına göre yapılan analizlerde, erkek ve kız öğrencilerin kullandıkları gösterge sayılarının oldukça yakın olduğu görülmüştür. Erkek öğrenciler genellikle doğa kavramını huzur ile ilişkilendirirken, kız öğrenciler doğaya karşı farkındalık geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu farkın, anlamlı olduğunu belirtmek için mevcut verilerin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, öğrencilerin kullandığı gösterge türlerinin birbirlerine bu denli yakın olması da bu görüşü desteklemektedir.

9. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Göstergebilim kuramının temel amaçlarından biri, göstergelerin nasıl anlamlandırıldığını belirlemektir. Anlamlandırma süreci, insan deneyiminin geniş bir yelpazesinde gelişmektedir. Ortaokul öğrenci çalışmalarının göstergebilimsel analizi, bu çalışmanın kültürel çevrenin anlam katmanlarını oluşturmadaki rolünü ve öğrencinin soyut düşünme becerilerini izlemek için etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur.

Yol Temasına İlişkin Sonuçlar: Öğrencilerin yol konusundaki çalışmalarında, görüntüsel gösterge kullanan alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin oranının, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Belirti kullanımı açısından, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha fazla belirti kullanırken, gruplar arasında ortaya çıkan %10'luk farkın, anlamlı sayılabilmesi için yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ayrıca tüm gösterge türlerini bir arada kullanan öğrenciler arasında belirgin bir fark olduğu görülmüştür. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerinin simge kullanan oranı, alt sosyo-ekonomik düzeydekilerden yaklaşık üç kat daha fazladır. Bu durum, öğrencilerin yol göstergelerini anlamlandırmasında sosyo-ekonomik çevresinin başat bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin, araba, insan, güneş ve bulut göstergelerini üst sosyo-ekonomik düzeydekilerden anlamlı derecede daha fazla kullandığı gözlemlenmiştir. Bu durumun, öğrencilerin yaşadığı çevresel ve ekonomik koşullardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin uzay, gezegen, uzay aracı, uzay yolu gibi göstergelere yer verdikleri, ancak alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin bu göstergelere yer vermedikleri görülmüştür. Bu farkların, öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyi ve toplumsal çevresinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin çalışmalarının “düz anlam ve yan anlam” şemasına göre yapılan analizi, sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı farklılıkları vurgulamaktadır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin çoğunluğu düz anlamı, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ise yan anlamı tercih etmiştir. Bu farklılık, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin göstergelere daha derin ve soyut bir bakış açısıyla yaklaştıklarını, anlam üretiminde daha karmaşık bir süreç izlediklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu öğrencilerin kültürel ve gündelik yaşamlarının yaptıkları resimlere yansıdığı görülmüş; bu da onların soyut düşünme becerilerinin daha gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Verilerin sonuçları, cinsiyetin gösterge türlerinin kullanımında belirleyici bir faktör olmadığını ve öğrencilerin göstergelere yaklaşımında sosyo-ekonomik düzeyin daha belirgin bir rol oynadığını göstermektedir. Sosyo-ekonomik düzey, öğrencilerin göstergeleri nasıl anlamlandırdıkları ve kullandıkları üzerinde daha dramatik bir etkiye sahipken, cinsiyet faktörü bu süreçte önemli bir değişken olarak ortaya çıkmamaktadır.

Gösterge, gösteren ve gösterilen şemasına göre yapılan analizler, erkek ve kız öğrencilerin gösterge çeşitlerini benzer oranda kullandığını göstermektedir. Ancak erkek öğrenciler 8

araba göstergesi kullanırken, kız öğrenciler yalnızca 3 araba göstergesi kullanmıştır. Bu fark, toplumsal cinsiyet rollerinin ve değer yargılarının etkisini yansıtıyor olabilir. Erkek öğrenciler, araba göstergesini sahiplik sembolü olarak ifade ederken bu durumun erkek cinsiyetiyle ilişkilendirilmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesi söz konusu olabilir.

Doğa Temasına İlişkin Sonuçlar: Öğrencilerin doğa temalı çalışmalarındaki gösterge türlerinin sosyo-ekonomik düzeye yapılan analizinde, sadece görüntüsel gösterge kullanan öğrencilerin dağılımının birbirine yakın olduğu, simge kullanan öğrencilerin ise eşit oranda olduğu görülmüştür. Ancak belirti kullanan öğrenciler arasında, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin sayısı üst sosyo-ekonomik düzeydekilere kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, genellikle belirti göstergelerini tercih ederken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha çok simge kullanmıştır. Bütün gösterge türlerini birlikte kullanan öğrenciler arasında, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin sayısının daha az olduğu gözlemlenmiştir.

Genel olarak, tüm öğrencilerin 42%'si bütün gösterge türlerini birlikte kullanırken, 33%'ü belirti göstergelerine yönelmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin yüksek oranda neden-sonuç ilişkisini kuran ve toplumsal uzlaşmaya dayalı simge göstergelerini kullandığını göstermektedir. Doğa kavramının, kapsamının genişliği ve çeşitliliği, öğrencilerin farklı gösterge türlerini kullanma eğilimlerini açıklayabilir niteliktedir. Özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin genellikle gülen yüz belirtisi kullanması da bu sonucun ortaya çıkmasını sağlamış olabilir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin insan göstergesine 15 çalışmada yer vermesine karşılık, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yalnızca 3 çalışmada bu göstergeye yer vermesi çarpıcı bir bulgudur. Bu durum, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kendilerini ifade etme ihtiyacının yüksek olduğunu ve insan göstergelerini bu amaçla yoğun bir şekilde kullandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kendilerini ifade etmek için insan göstergelerine daha fazla yer verdikleri anlaşılmaktadır.

Alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki öğrencilerin çalışmalarında yer verdikleri hayvan göstergeleri arasında farklılıklar, bireyin algısının ve mekânsal çevrenin gösterge kullanımlarında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu farklılık, çevresel faktörlerin ve yaşanılan ortamın gösterge seçimini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Gösterilenler düzleminde, bütün öğrenciler çoğunlukla doğa kirliliği ve doğa kirliliğe karşı çözümler üretme düşüncelerine odaklandıkları görülmüştür. Bu durum, öğrencilerin çevresel sorunlara duyarlılıklarını ve çevre bilincini geliştirme eğilimlerini yansıtmaktadır. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, genellikle doğayı zıtlık kavramları aracılığıyla betimlerken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler gündelik yaşamlarından hareketle doğa kirliliği konusunda farkındalık yaratmaya çalışmışlardır. Simge kullanımında, öğrencilerin simgeler kullanım oranlarının birbirine yakın olduğu ancak üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin sayıca daha simge kullandığı anlaşılmıştır. Düz anlam ve yan anlam kullanımı açısından, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yarısının düz anlam, diğer yarısının ise yan anlam kullandığı, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ise çoğunlukla yan anlam tercih ettiği görülmüştür.

Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizlerde, öğrencilerin kullandıkları gösterge türlerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin simge ve belirti kullanım oranlarının birbirine eşit olduğu görülmüştür. Bu, cinsiyetin doğa kavramına ilişkin gösterge türlerinin seçimi üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Cinsiyet değişkenine göre doğa temalı çalışmaların düz anlam ve yan anlam analizlerinde anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Her iki cinsiyet grubu da benzer oranda düz anlam ve yan anlam

kullanmış, bu nedenle cinsiyetin anlam üretiminde belirgin bir faktör olmadığı görülmüştür. Gösterge, gösteren ve gösterilen analizlerinde ise, kız ve erkek öğrencilerin benzer sayıda gösterge bileşenleri kullanmıştır. Ancak, gösterilenler düzleminde kız öğrencilerin doğa karşı farkındalık teması üzerine yoğunlaşırken, erkek öğrencilerin ise huzur ve güzellik temaları ön plana çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyo-ekonomik düzeye göre analiz edilen doğa ve yol temalı çalışmalar arasında çelişkili sonuçlar elde edilmiştir. Yol çalışmalarında sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı bir fark gözlemlenirken, doğa çalışmalarında bu farkın azaldığı görülmüştür. Her iki düzeyde de öğrenciler doğa çalışmalarında daha soyut anlam katmanlarına yer vermiştir. Simge kullanımı tüm sosyo-ekonomik düzeylerde artış göstermiş, özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler doğa çalışmalarında sıklıkla gülen yüz belirtisi kullanmıştır. Bu durum, doğa kavramının kapsamının genişliği ve soyut düşünmeyi harekete geçiren bir kavram olmasıyla açıklanabilir. Doğa kavramı, insanlık dünyasından en küçük birimlere kadar geniş bir varlık alanını kapsadığından, öğrencilerin bu konuya dair deneyimlerinin zenginliğini yansıtır olabilir.

Cinsiyet değişkenine göre doğa çalışmalarında belirti ve simge kullanımlarında paralel bir artış gözlemlenmiş, ancak cinsiyet faktörüne bağlı anlamlı bir değişkenlik tespit edilmemiştir. Bu, cinsiyetin doğa kavramına ilişkin gösterge türlerinin kullanımında önemli bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tartışma: Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, sosyo-ekonomik düzeyler arasındaki farklılıkların belirleyici olduğunu ancak cinsiyet değişkeninin belirleyici bir farklılık oluşturmadığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Bayav (2006) ve Türkcan (2013) araştırmalarında sosyo-ekonomik düzeylerin göstergebilimsel analizlerde belirleyici bir faktör olduğunu, ancak cinsiyet değişkeninin belirgin bir etkisi olmadığını göstermiştir. Türkcan (2013) tarafından üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin en sık görüntüsel gösterge kullandığı belirtilmişken, Bayav (2006) bütün gruplarda görüntüsel gösterge kullanımının yaygın olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada ise, yalnızca görüntüsel göstergeyi en sık kullanan grubun alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılık öğrencilere verilen konuların çeşitliliğinden kaynaklanıyor olabilir; çünkü bu çalışmada verilen konuların etkisiyle gösterge kullanım oranları değişmiştir.

Cowan ve Albers (2006), öğretmenlerin göstergebilimsel bakış açısıyla öğretmeyi öğrendiklerinde, bireyler, edebiyatı bir göstergebilim, çoklu ve işbirlikçi bir öğrenme modeli olarak görmelerine yol açacağını öne sürmüşlerdir. İşeri (2002) ise Türkçe ders kitaplarının öğrencilere yeterli dil becerisi kazandırmadığını ve Türkçe öğretim programına uygun etkin ders kitaplarının eksik olduğunu belirtmiştir. Bu eksiklikler, dil öğretiminde göstergebilimsel yaklaşımlarının önemini vurgulamaktadır.

Edizer ve Konu (2018) tarafından yapılan masal kitaplarının analizi, belirli masalların dil dışı göstergelerinin yorumlanabilirliğinde farklılıklar gösterdiğini ve simgesel göstergelerin yoğun kullanıldığı masalların yorumlanmasının daha zor olabileceğini ortaya koymuştur. Bu tür analizler göstergebilimsel yönteminin uygulamaların çeşitliliğini ve bağlamsal değişikliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışmanın sonuçları, öğrencilerin kavramlara yönelik düşünme süreçlerinin çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Nitel araştırmaların doğası gereği, bu bulgular genellenemez; ancak farklı kavram veya konularla yapılacak benzer çalışmalar, ortak grup özellikleri hakkında

daha kapsamlı bilgi sağlayabilir. Bu bağlamda, göstergebilim yönteminin eğitimde farklı kademelerde uygulanması önerilmektedir.

Araştırma göstergebilim yönteminin öğrencileri tanıma ve anlama, ayrıca öğrencilerin soyut düşünme becerilerini araştırmada etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Öğrenciler, kendilerini anlamayan ve tanımayan bir topluma karşı olumsuz bir değer yargısı geliştirebilir. Bu nedenle, göstergebilimsel analiz yöntemi, öğretmen ve öğrenci aileleri için öğrenciyi daha iyi anlamak ve tanımak açısından önemli bir yöntem olarak kullanılabilir. Öğrenciyi topluma kazandırmak, onları tanımak ve anlamak, etkin bir iletişim kurmakla mümkün olabilir.

Kaynakça

- Akerson, F. E. (2019). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Balcı, A. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilimin ilkeleri* (B. Vardar ve M. Rifat, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (2005). *Göstergebilimsel serüven*. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2021). *Göstergebilimsel serüven*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayav, D. (2006). *Resimde göstergebilim, çocuk resimlerinin gösterge bilimsel çözümlemesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Chandler, D. (2018). *Semiotics: the basics*. Routledge.
- Cowan, K. & Albers, P. (2006). Semiotic representations: Building complex literacy practices through the arts. *The Reading Teacher*, 60(2), 124–137.
- Çetinkaya Edizer, Z. ve Konu, M. M. (2018). Çocuklar için hazırlanan masal kitaplarındaki dil dışı göstergelerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(3), 802-812.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim* (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güvenç, B. (2019). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harari, Y. N. (2015). *Sapiens: hayvanlardan tanrılara insan türünün kısa bir tarihi*. İstanbul: Kolektif.
- İşeri K. (2002). *Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilköğretim programına uygunluğunun incelenmesi: göstergebilimsel bir betimleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Özmkas, U. (2010). *Peirce, Saussure ve Derrida'da Gösterge Kavramı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rifat, M. (2019). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2020). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları: Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- San, İ. (2019). Sanat ve Yaratıcılık Eğitimi Olarak Tiyatro. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 18(1) 99-112.
- Saussure, F. D. (1985). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Türkcan, B. (2013). Çocuk resimlerinin analizinde göstergebilimsel bir yaklaşım. *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri* 13 (1), 585-607.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yazar Katkı Oranları: 1. Yazar %55, 2. yazar %45

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.